

Na osnovu člana 16. stav 4. Zakona o Vladi Zeničko-dobojskog kantona – Prečišćeni tekst („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, broj: 7/10), i tačke I. Zaključka Vlade Zeničko-dobojskog kantona broj: 02-35-14993/12 od 28.06.2012. godine, na prijedlog Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice, Vlada Zeničko-dobojskog kantona, na 82. sjednici, održanoj 11.10.2012. godine, d o n o s i

ZAKLJUČAK

I

Prima se na znanje Informacija o djeci sa posebnim potrebama, Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice kao obrađivača.

II

Zaključak stupa na snagu danom donošenja.

Broj: 02-_____ /12.

Datum, 11.10.2012. godine

Z e n i c a

PREMIJER

mr.sci.Fikret Plevljak dipl.ing.

DOSTAVLJENO:

1x Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice,

1x a/a.

INFORMACIJA
o djeci sa posebnim potrebama

Zenica, septembar 2012. godine

S A D R Ź A J

I. UVOD	2
II. ZAŠTITA DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA I NJIHOVIH PORODICA	3
1. Zakonodavni okvir	3
2. Uloga i potrebe roditelja djece sa posebnim potrebama.....	5
3. Otkrivanje, postupak ocjenjivanja sposobnosti i razvrstavanja djece i omladine sa posebnim potrebama.....	6
4. Dostignuto stanje u zaštiti djece sa posebnim potrebama	7
5. Društvena integracija djece i odraslih lica sa posebnim potrebama.....	11
V. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	13

I . UVOD

Postupajući po Zaključku Vlade Zeničko-dobojskog kantona, broj: 02-35-14993/12 od 28.06.2012. godine, ova Informacija je sačinjena u okviru nadležnosti Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona (u daljem tekstu: Ministarstvo)

U Informaciji je obrađen zakonodavno-pravni okvir o pravima djece sa posebnim potrebama i porodica koje neposredno brinu o ovoj djeci i njihova primjena u praksi, zatim način otkrivanja, ocjenjivanja i evidentiranja djece sa posebnim potrebama te dostignuto stanje u zaštiti ove djece i njihovih porodica na području Zeničko-dobojskog kantona.

U stručnoj, zakonodavnoj i svakodnevnoj upotrebi susrećemo mnoštvo termina sa različitim gledištima koji se odnose na djecu koja imaju poteškoće u razvoju. Noviji nazivi za osobe sa posebnim potrebama i za osobe sa poteškoćama ili smetnjama u razvoju plod su današnjeg vremena i razvoja kulture, tako da u stručnoj literaturi i zakonodavstvu imamo zadržane termine lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju, dok su neki od termina koje možemo čuti nestali iz upotrebe.

Tako i u našem zakonodavstvu, odnosno u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09, - u daljem tekstu: Federalni zakon) i u Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj 13/07 i 13/11, - u daljem tekstu: Kantonalni zakon) su zadržani termini lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju i za djecu sa posebnim potrebama.

Govoreći općenito o osobama sa posebnim potrebama to su osobe koje su od rođenja ometene u fizičkom i psihičkom razvoju, ili im je uslijed bolesti, nesreće ili loših životnih uslova došlo do gubitka ili umanjenja sposobnosti tako da više nisu sposobne uključiti se u normalne tokove svakodnevnog života. U užem smislu riječi, tu ubrajamo osobe s genetičkim tjelesnim ili senzornim manama koje ne dopuštaju normalan razvoj i djelovanje tjelesnih funkcija ili mentalnih sposobnosti u svakodnevnom funkcioniranju i/ili socijalnoj integraciji uslijed čega im je neophodna pomoć drugih osoba. Stoga ćemo u Informaciji o djeci sa posebnim potrebama (u daljem tekstu: Informacija) koristiti ovo uže značenje termina za djecu sa posebnim potrebama.

II. ZAŠTITA DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA I NJIHOVIH PORODICA

1. Zakonodavni okvir

a) Međunarodni instrumenti:

UN Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima¹

UN konvencija o pravima djeteta²

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom³

UNESCO - Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju⁴

Prvi protokol uz Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Revidirana Europska socijalna povelja⁵

b) Domaće zakonodavstvo

Ustav Bosne i Hercegovine: Član 2. („Ljudska prava i osnovne slobode“)

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine: Dio II

¹ Član 1: „Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.“

² Relevantne odredbe:

Član 23: pravo onesposobljene djece na dostojanstven život:

„1. Države potpisnice priznaju da mentalno ili fizički onesposobljeno dijete treba da uživa pun i pristojan život, u uvjetima koji osiguravaju dostojanstvo, potiču samopouzdanje i olakšavaju aktivno sudjelovanje djece u zajednici.

2. Države potpisnice priznaju pravo onesposobljenom djetetu na posebnu zaštitu i pomoć i osiguravati, u zavisnosti od dostupnih sredstava, pružanje pomoći takvom djetetu i onima koji su odgovorni za zaštitu o njemu, pomoć koju oni zatraže i koja odgovara dječjem stanju i prilikama roditelja ili drugih koji se zaštitu za dijete.

3. Priznajući posebne potrebe onesposobljenog djeteta, pomoć koja se daje sukladnostav 2. ovog člana davat će se besplatno gdje god je to moguće, uzimajući u obzir finansijska sredstva roditelja ili drugih koji se zaštitu za dijete, i ona će biti planirana tako da se onesposobljenom djetetu pruži uspješan pristup obrazovanju, školovanju, zdravstvenim službama, službama za rehabilitaciju, pripremi za zaposlenje i mogućnostima rekreacije na način koji pomaže djetetu da postigne što potpuniju moguću društvenu integraciju i individualni razvitak, uključujući njegov kulturni i duhovni razvitak.

Države potpisnice će unapređivati, u duhu međunarodne saradnje, razmjenu odgovarajućih informacija na polju preventivne zdravstvene zaštite i medicinskog, psihološkog i funkcionalnog liječenja onesposobljenog djeteta, uključujući širenje informacija, kao i pristup metodama rehabilitacije, obrazovanju i službama profesionalne orijentacije, s ciljem da se omogući državama potpisnicama da poboljšaju svoje mogućnosti i stručnost i da prošire svoje iskustvo u tim područjima.

3 Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom sa protokolima dana 07.12.2009. godine ratificirao je Predstavnički dom BiH, a dana 15.12. Dom naroda BiH. Relevantne odredbe:

Osnovni cilj Konvencije je promocija, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom, uključujući i djecu.

Član 3: Opća načela:

a. Poštivanje urođenog dostojanstva, osobne autonomije, uključujući slobodu osobnog izbora i neovisnost osoba;

b. Nediskriminacija;

c. Puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u društvo;

d. Poštivanje razlika ili prihvaćanje invaliditeta kao dijela ljudske raznolikosti i ljudskosti;

e. Jednakost mogućnosti;

f. Pristupačnost;

g. Jednakost između muškarca i žene;

h. Poštivanje sposobnosti razvoja djece s teškoćama u razvoju i poštivanje prava djece s teškoćama u razvoju na očuvanju vlastitog identiteta.

Član 4: Opće obveze

1. Države potpisnice obvezuju se osigurati puno ostvarenje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svim osobama s invaliditetom bez diskriminacije na osnovu invaliditeta. U tu svrhu, države članice se obvezuju da će, između ostalog:

a) poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi se uklonila diskriminacija po osnovu invaliditeta, izražena od strane bilo koje osobe, organizacije ili privatnog poduzeća.

Član 5: Jednakost i nediskriminacija

1. Države potpisnice prihvaćaju da su sve osobe jednake pred zakonom, te imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na zaštitu i dobrobit od zakona.

2. Države potpisnice će zabraniti bilo kakvu diskriminaciju na osnovu invaliditeta i osigurati će osobama s invaliditetom jednaku i učinkovitu zaštitu od diskriminacije.

3. Da bi promicale jednakost i ukinule diskriminaciju, države potpisnice će poduzeti sve primjerene korake za osiguravanje razumne prilagodbe.

⁴ Konvencija je usvojena na 11. zasjedanju Opće konferencije UNESCO-a, 14.12.1960. godine, a stupila na snagu 22.05.1962. godine.

⁵ Otvorena za potpisivanje dana 18.10.1961. godine, a stupila na snagu 1965. godine, revidirana u oktobru 2008.godine.

Ustav Zeničko-dobojskog kantona

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (FBiH)

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom (ZDK)

Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini

Strateški pravci razvoja obrazovanja BiH s planom implementacije 2008-2015

Federalnim i Kantonalnim zakonom propisano je da, ukoliko se nalaze u stanju socijalne potrebe, korisnici socijalne zaštite mogu biti lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju. Također je propisano da kategoriju ovih korisnika čine sljedeće osobe: slijepe i slabovidne, gluhe i nagluhe, sa poremećajem u govoru i glasu, sa tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju, sa smetnjama u psihičkom razvoju (lahkog, umjerenog, težeg i teškog stepena), sa kombinovanim smetnjama (višestruko ometena u razvoju). Prema Kantonalnom zakonu, pored navedenih kategorija u korisnike spadaju i lica sa autizmom. U smislu ovih zakona, djetetom se smatra osoba do 18 godina života. Kada se radi o ostvarivanju prava na osposobljavanje za život i rad, dodatak na djecu, osiguravanje školarine ili stipendije za đake i studente, osoba može imati i više od 18, a manje od 27 godina života, kako bi ostvarila neko od propisanih prava. U ovom kontekstu ćemo i analizirati stanje djece sa posebnim potrebama.

Kao i drugi korisnici, djeca sa posebnim potrebama i njihove porodice ostvaruju prava iz socijalne zaštite pod istim uslovima, i to:

- a) novčana i druga materijalna pomoć (stalna novčana pomoć, jednokratna, privremena, pomoć u naturi i dr.);
- b) osposobljavanje za život i rad;
- c) smještaj u drugu porodicu;
- d) smještaj u ustanove socijalne zaštite;
- e) usluge socijalnog i drugog stručnog rada;
- f) vršenje starateljstva i nadzor.

Također, porodice koje se neposredno brinu o djetetu sa posebnim potrebama, mogu ostvariti osnovna prava porodice sa djecom, i to:

- a) dodatak na djecu;
- b) naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- c) novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu;
- d) jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta;
- e) pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke – dojilje;
- f) posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu i trudnica;
- g) smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja;
- h) osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja;
- i) školarine i stipendije đacima i studentima.

Pored navedenog, općine mogu propisati i povoljnije uvjete za sticanje prava iz socijalne zaštite i prava porodice sa djecom, te u skladu sa svojim programima, odnosno planovima razvoja socijalne zaštite i svojim budžetskim mogućnostima utvrditi i druga prava.

U skladu sa Federalnim zakonom, djeca sa posebnim potrebama mogu ostvarivati osnovna prava lica sa invaliditetom ukoliko im je utvrđena visina invaliditeta od 100% ili 90% , i to: ličnu invalidninu; dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica i ortopedski dodatak.

Osim pobrojanih prava, djeca sa posebnim potrebama eventualno mogu ostvarivati i osnovna prava civilnih žrtava rata ukoliko ispunjavaju uslove koji su definisani i uređeni Federalnim i Kantonalnim zakonom, odnosno podzakonskim aktima. Ukoliko su ova djeca civilne žrtave rata mogu ostvariti pravo na: ličnu invalidninu; dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica; ortopedski dodatak i porodičnu invalidninu.

2. Uloga i potrebe roditelja djece sa posebnim potrebama

Očekivanje i rođenje djeteta sigurno su među najljepšim događajima u životu. Svaki roditelj je obuzet silnim osjećajima i razmišljanjima vezanim uz očekivano dijete. S druge strane, saznanje da sa djetetom nešto nije u redu jedan je od najtežih trenutaka za roditelja. U takvim situacijama roditelj treba smoci snage da prihvati nastalu situaciju, promijeni planove i razmišljanja, što nije nimalo lahko niti jednostavno. U ovakvoj teškoj i stresnoj situaciji sasvim je normalno da roditelje obuzimaju osjećaji boli, straha, nemoći, razočaranja i neizvjesnosti. Snovi i očekivanja koje roditelji imaju vezano za dijete postaju narušeni, te od tada roditelji se suočavaju sa dugotrajnim procesom (Kubler Ross, 1969) i najčešće prolaze kroz periode sljedećih faza:

- Poricanje - "Mom djetetu nije ništa."
- Ljutnja – "To je greška doktora." "To je krivica učitelja." Okrivljavanje onoga ko prenosi vijest: onaj ko objašnjava da možda postoji problem obično postaje meta ove ljutnje.
- Cjenkanje - "Možda će djetetu biti bolje ako pet sati dnevno posvetimo terapiji ili ako potrošimo hiljade maraka na stručnjake."
- Depresija/povlačenje – Društveni krugovi se smanjuju i porodica ili pojedinac postaju sve izolovaniji.
- Prihvatanje – Roditelji se počinju osjećati prijatno i sigurno u svom odnosu prema djetetu i osjećati se pozitivno o tome ko su i ko je njihovo dijete.

Također i drugi članovi porodice prolaze navedene faze u različitim periodima i na različite načine, unoseći tako određene tendencije u svoje ponašanje. Tako da su neki prirodno demonstrativni i "lako zapaljivi", a drugi više suzdržani. Neki su pričljivi, drugi su prirodno čutljivi. Takve tendencije - neke urođene, a neke stečene u porodici i kulturnom miljeu - utječu na porodične i odnose prema djeci, odnosno mogu olakšati ili pak otežati svladavanje emocionalnih poteškoća i utjecati na rano otkrivanje i uključivanje u društvene tokove i pružanje stručne pomoći.

Dakle, roditelji djeteta sa posebnim potrebama prolaze kroz proces prilagođavanja na životne okolnosti i činjenicu da podižu dijete sa poteškoćama. Do izražaja dolazi unutarnja snaga koju roditelji pronalaze i koja im omogućuje prilagođavanje, ali i potreba da roditelji ne budu prepušteni sami sebi, već da im se pruže različiti oblici podrške. Roditelji su djetetovi prvi najinspirativniji učitelji koji podupiru djetetov odgoj, socijalni i svaki drugi razvoj, pa tako mogu imati i glavnu ulogu u njihovoj edukaciji ako im se to dozvoli i pruži adekvatna pomoć. Roditelji su ti koji omogućavaju djetetu prva iskustva i mogućnosti za razvoj i sve vrste učenja i upravo tako utječu na djetetov napredak u periodu školovanja i osposobljavanja za život i rad. Zbog toga trebaju aktivnije sudjelovati sa učiteljima i drugim stručnjacima pri razvoju optimalnih potencijala svoje djece sa posebnim potrebama, dok uloga zajednice, vladinih organizacija i zakonske regulative treba biti usmjerena na olakšavanje te njihove

važne uloge na najbolji mogući način, stvaranjem okruženja u kojemu svako pojedino dijete može doseći svoj maksimum.

3. Otkrivanje, postupak ocjenjivanja sposobnosti i razvrstavanja djece i omladine sa posebnim potrebama

Sva dosadašnja saznanja iz ove oblasti ukazuju da je bitno što ranije otkrivanje ove djece i uključivanje u sistem socijalne i dječije zaštite te odgoja i obrazovanja. Stoga je učešće roditelja u postupku identifikacije, odnosno kategorizacije, kao i u čitavom odgoju i obrazovanju svog djeteta od najveće važnosti. To potvrđuju i činjenice iz prakse, jer i pored nastojanja profesionalaca da se djeca uključe još uvijek imamo roditelje koji iz ovih ili onih razloga „kriju“ djecu sa posebnim potrebama, odnosno djecu ne uključuju u dovoljnoj mjeri ili nikako u sistem društvene zaštite.

Sistem ranog otkrivanja i liječenja djece najčešće počinje pri pregledu kod pedijatra po rođenju djece, dok se djeca sa lakšim smetnjama u razvoju otkrivaju tek pred polazak u osnovnu školu ili na zahtjev roditelja kada zatraži pomoć stručne osobe u rješavanju djetetovih poteškoća.

U Zeničko-dobojskom kantonu način otkrivanja i postupak ocjenjivanja sposobnosti i razvrstavanja djece i omladine sa posebnim potrebama se vrši u skladu sa Pravilnikom o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i mladih ometenih u fizičkom ili psihičkom razvoju, broj: 09-02-553/12 od 09.01.2012. godine⁶.

Navedenim Pravilnikom propisano je sljedeće:

- Način otkrivanja i prijave nadležnom centru za socijalni rad (CSR) ili nadležnoj općinskoj službi socijalne zaštite;
- Obrazovanje i rad stručnih komisija;
- Razvrstavanje djece i omladine sa posebnim potrebama, što podrazumjeva:
 - Odgovarajući tretman od strane stručnog tima sa ciljem pravovremenog djelovanja i saniranja stanja;
 - Pojedinačnu procjenu od strane svih članova komisije uz primjenu specifičnih metoda rada svake oblasti,
 - Izvođenje zajedničkog nalaza i mišljenja komisije. Nalaz i mišljenje razvrstava lice sa smetnjama u skladu sa međunarodnom klasifikacijom bolesti (MKB-10, 1990) u lica sa oštećenjem vida, sa oštećenjem sluha, sa smetnjama u glasu, govoru i jeziku, sa tjelesnim oštećenjima, sa psihičkom zaostalošću, sa višestrukim smetnjama, sa autizmom i sa drugim smetnjama u skladu sa MKB-10. Nalaz nužno sadrži i prijedlog mjera, a to jeste šta u konkretnom slučaju treba raditi da bi se otklonio, umanjio, prevazišao ili saživio postojeći invaliditet uz korištenje postojećih programa;
- Postupak za donošenje rješenja i osnovi za obnovu postupka.

Ova procjena spada u red kvalitetnijih procjena jer ne utvrđuje samo oštećenja, nego i mogućnosti i potrebe djece sa posebnim potrebama.

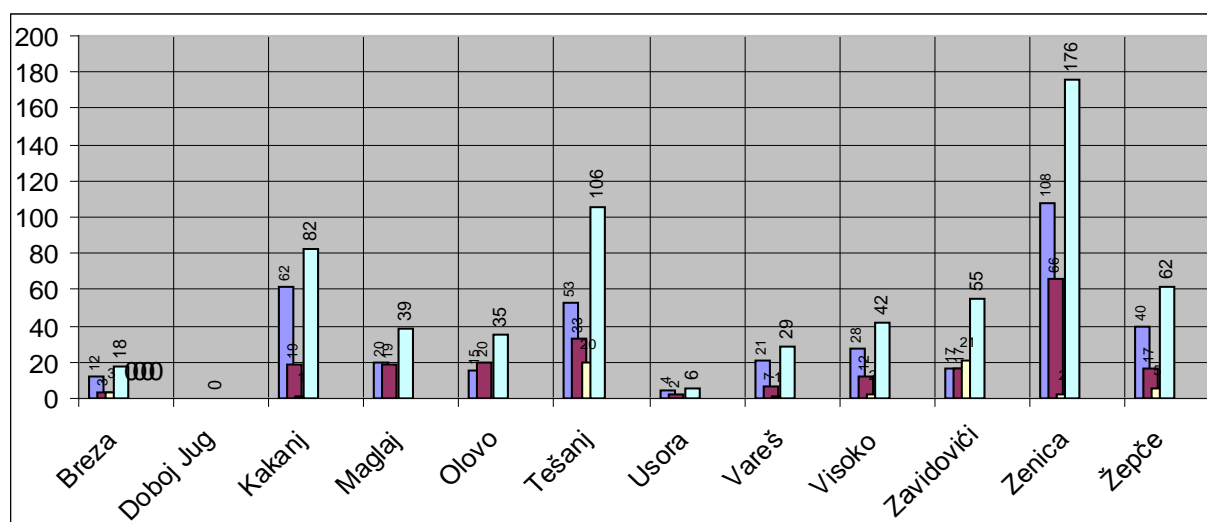
⁶ Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, broj: 1/12 od 30.01.2012. godine

4. Dostignuto stanje u zaštiti djece sa posebnim potrebama

Prema podacima koji su dostavljeni od strane centara za socijalni rad i nadležnih općinskih službi socijalne zaštite u augustu 2012. godine, na području Zeničko-dobojskog kantona trenutno ima 650 djece sa posebnim potrebama, i to: 380 djece uzrasta do 15. godina, 215 djece uzrasta do 18. godina i 55 djece koja imaju uzrast 19. godina a pohađaju redovno obrazovanje. Ovi podaci su razvrstani prema uzrastu i stanju u svakoj od općina Zeničko-dobojskog kantona u tabeli br.1. i dijagramu.

Tabela br.1.

Redni broj	UZRAST DJECE SA POSEBNIM POTREBAMA		OPĆINE ZENIČKO- DOBOJSKOG KANTONA												
			Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica	Žepče	UKUPNO
1	do 15 godina	broj	12	0	62	20	15	53	4	21	28	17	108	40	380
2	od 16 do 18 godina	broj	3	0	19	19	20	33	2	7	12	17	66	17	215
3	19 godina i više	broj	3	0	1			20		1	2	21	2	5	55
UKUPNO		broj	18	0	82	39	35	106	6	29	42	55	176	62	650

U skladu sa članom 25. Kantonalnog zakona, ova djeca ostvaruju pravo na stalnu novčanu pomoć ukoliko im ukupan prihod po članu domaćinstva, mjesečno ne prelazi 10% od prosječne plaće Kantona, to jeste 70,28 KM. Visina stalne novčane pomoći utvrđuje se za jednočlano i dvočlano domaćinstvo u iznosu od 17% od prosječne plaće Kantona, to jeste 119,50 KM, koji se za svakog sljedećeg člana domaćinstva uvećava za 10% od ovog iznosa, stim da ista ne može biti veća od 23% iznosa prosječne plaće Kantona, to jeste 161,65 KM. Stalnu novčanu pomoć se finansira u obimu 60% sredstava iz Budžeta Kantona i 40% sredstava iz budžeta općina. Kada su u pitanju druge materijalne pomoći, u skladu sa mogućnostima Kantona i općina iste se dodjeljuju prema stanju socijalne potrebe djece sa posebnim potrebama ili njihovih porodica.

Također, prema Kantonalnom zakonu propisana je mogućnost ostvarivanja prava na osposobljavanje za samostalan život i rad za djecu ometenu u psihofizičkom razvoju do

navršenih 15 godina života kroz osnovno obrazovanje i odgoj u ustanovama namjenjenim djeci sa smetnjama u psihofizičkom razvoju ili u posebnim odgojnim grupama odgovarajućih ustanovama za osnovno obrazovanje. Ova prava ostvaruju i djeca do navršenih 18 godina života ukoliko zbog psihofizičkih sposobnosti nisu bili u stanju završiti osposobljavanje za samostalan život i rad u predviđenom roku. Pravo na osposobljavanje za samostalan život i rad ova djeca ostvaruju i u srednjoj školi gdje se vrše stručni, posebno prilagođeni programi za obrazovanje djece sa smetnjama u fizičkom ili psihičkom razvoju, i do navršene 21. godine života, odnosno i poslije navršene 21. godine života, ukoliko je to pravo uspostavljeno do navršene 21. godine života.

Dijete koje se radi osposobljavanja za samostalan život i rad upućuje izvan mjesta prebivališta, odnosno boravišta, ima pravo na: pokriće troškova smještaja i prehrane - troškove internatskog smještaja, pokriće troškova smještaja i prehrane u drugoj porodici, pokriće troškova prijevoza do obrazovne institucije u visini cijene mjesečne vozne karte za prijevoz autobusom u javnom saobraćaju, ukoliko se ne nalazi na internatskom ili porodičnom smještaju. U troškovima za ostvarivanje ovih prava učestvuju roditelji, usvojitelji, staratelji i srodnici, ukoliko im mjesečni prihodi po članu domaćinstva prelaze 15% od prosječne plaće Kantona, i to u iznosu od 100% pripadajućeg dijela prihoda djeteta koje koristi neko od ovih prava. Trenutno od ukupnog broja djece koja se nalaze na osposobljavanju, u snošenju troškova učestvuje pet porodica kako je to naprijed i navedeno, dok razliku sredstava do punog iznosa snosi ovo Ministarstvo. U 2011. godini za 59 djece koja su bila smještena na internatski smještaj u ustanove za osposobljavanje za život i rad iz Budžeta kantona utrošeno je 203.404,10 KM. Prema podacima trenutno pravo na osposobljavanje ostvaruje 56 djece kako je to i navedeno u tabeli br.2.

Tabela br.2.

Redni broj	SOCIJALNE USTANOVE	OPĆINE ZENIČKO- DOBOJSKOG KANTONA											UKUPNO	
		Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica		Žepče
1	Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju Sarajevo		1			1				1	1	3		7
2	JU Centar za slijepu i slabovidnu djecu Sarajevo			1						1	1	8	1	12
3	Zavod za specijalno obrazovanje i vaspitanje Mjedena			2		1	4		1	4		2	4	18
4	Centar za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora Tuzla				2		1					1		4
5	Đački dom Zenica			4	2	1	2		2	1	3			15
UKUPNO		0	1	7	4	3	7	0	3	7	5	14	5	56

Za pravo na osposobljavanje 56 djece u proteklih šest mjeseci 2012. godine iz Budžeta Kantona utrošena su sredstva u iznosu 119.066,94 KM , kako je to navedeno u tabeli br. 3.

Tabela br.3.

R.b	Mjesec u 2012.	OPĆINE ZENIČKO- DOBOJSKOG KANTONA											UKUPNO	
		Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica		Žepče
1	Januar	0,00	175,00	3.089,07	355,00	631,25	2.011,00	0,00	1.558,97	2.220,20	910,20	2.413,05	2.079,40	15.443,14
2	Februar	0,00	350,00	2.231,90	1.410,00	848,39	2.716,00	0,00	892,00	2.784,40	1.838,40	5.612,45	2.502,80	21.186,34
3	Mart	0,00	350,00	2.231,90	1.410,00	848,39	2.716,00	0,00	892,00	2.784,40	1.838,40	5.612,45	2.502,80	21.186,34

4	April	0,00	350,00	2.231,90	710,00	848,39	2.716,00	0,00	892,00	2.784,40	1.838,40	5.612,45	2.502,80	20.486,34
5	Maj	0,00	350,00	2.231,90	2.110,00	848,39	3.066,00	0,00	892,00	2.784,40	1.838,40	6.148,45	2.502,80	22.772,34
6	Juni	0,00	350,00	1.631,40	1.055,00	776,89	2.006,00	0,00	475,50	2.606,90	1.305,90	5.282,05	2.502,80	17.992,44
UKUPNO		0,00	1.925,00	13.648,07	7.050,00	4.801,70	15.231,00	0,00	5.602,47	15.964,70	9.569,70	30.680,90	14.593,40	119.066,94

Pored ustanova koje su navedene u tabeli br.2. na području Kantona djeluje osnovna škola JU „Škola za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju osoba sa poteškoćama u psiho-fizičkom razvoju“ Zenica gdje se po posebnom nastavnom planu i programu obrazuju tri odjeljenja sa 12 djece koja su kategorisana kao lica sa lakom mentalnom retardacijom, kao i Srednja škola za stručno obrazovanje i radno osposobljavanje Zenica, koju trenutno pohađa 43 djece sa područja našeg Kantona. Također, iz nadležnosti Ministarstva za obrazovanje, nauku kulturu i sport poduzima se niz mjera i aktivnosti na „Inkluzivnom obrazovanju“. Ovaj vid obrazovanja je značajan element u reformi obrazovanja, a podrazumijeva sveobuhvatniji pristup uključivanju lica s posebnim potrebama u redovan odgojno – obrazovni sistem i doprinosi boljoj socijalnoj integraciji djece sa posebnim potrebama.

Dakle, prema sposobnostima djeteta sa posebnim potrebama omogućava se redovno obrazovanje sa zdravom djecom, odnosno specijalno obrazovanje ili osposobljavanje za život i rad. Djeca koja nisu sposobna da se obrazuju ili osposobljavaju ni pod bilo kakvim uvjetima uključuju se u programe postojećih dnevnih centara/boravaka za djecu i omladinu sa posebnim potrebama na području našeg Kantona, što ćemo obraditi u nastavku ove Informacije. Na ovaj način obezbjeđene su pretpostavke za rehabilitaciju, obrazovanje i osposobljavanje za samostalan život i rad slijepih i slabovidnih, gluhih i nagluhih i djece ometene u psiho-fizičkom razvoju.

Primjenom Kantonalnog zakona nastoji se pomoći djeci, njihovim porodicama i drugim licima koja brinu o ovoj djeci te na taj način spriječiti institucionalni smještaj djece. I pored toga, naglašavamo da u praksi postoje posebno zabrinjavajuće situacije u slučajevima kada djeca ostanu bez roditelja, tako da postoji vrlo tanka linija između porodičnog zbrinjavanja i institucionalnog zbrinjavanja ove djece. Kada je u pitanju smještaj ove djece u ustanove socijalne zaštite Ministarstvo ima potpisan ugovor sa ustanovama: Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica Bakovići – Fojnica, Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica Drin – Fojnica, Zavod za zaštitu djece i omladine Pazarić Zavod za zaštitu ženske djece u Višegradu, Dom za djecu i omladinu ometenu u razvoju Prijedor.

U skladu sa Kantonalnim zakonom porodice koje se neposredno brinu o djetetu sa posebnim potrebama ostvaruju navedena osnovna prava porodice sa djecom. Pod povoljnijim uslovima prava na dječiji dodatak ostvaruju porodice kod kojih roditelj ili dijete ima najmanje 60% oštećenje organizma ili dijete ometeno u psihičkom ili psihičkom razvoju pa i u slučaju da dijete koristi pravo na osposobljavanje za život i rad po osnovu internatskog smještaja u ustanovu, i to u visini 3% od prosječne plaće Kantona.

Kada su u pitanju ostala prava, smatramo potrebnim istaknuti primjer da je na području Kantona pravo na osiguranje jednog obroka djeci za vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja uspostavljeno samo u općini Kakanj i to za djecu koja žive u porodicama koje se brinu o licu sa posebnim potrebama.

Naše društvo ima dužu tradiciju u pružanju usluga osobama sa oštećenjem sluha, vida, tjelesnim invaliditetom i institucionalnom smještaju osoba sa posebnim potrebama. Čest je slučaj da djece sa posebnim potrebama potiče od roditelja koji su nezaposleni i siromašni ili

su i roditelji osobe sa posebnim potrebama, tako da je većina ove djece i porodica ostvarilo pripadajuća prava iz socijalne zaštite. Kako troškovi oko brige o ovoj djeci prelaze novčane pomoći koje ostvaruju iz socijalne zaštite, porodice se često obraćaju i dodatno traže socijalno-interventne pomoći radi zadovoljavanja svakodnevnih potreba ove djece. Stoga je neophodno razvijati adekvatnije modele brige o ovoj djeci i u stručnom i u materijalnom smislu. Inače, kada je u pitanju rješavanje bilo kakvog problema ove porodice su većinom upućene na ustanove socijalne zaštite, tako da se šalje poruka da se ova djeca i druge osobe sa invaliditetom tretiraju isključivo kao socijalna kategorija.

Kako bi imali uvid u broj slijepe i slabovidne djece, odnosno gluhe i nagluhe djece i mogli predložiti efikasnija rješenja za ovu djecu, u tabeli br.4 i br.5. prezentiramo sumirane i razvrstane podatke za ovu djecu.

Tabela br.4

Redni broj		PRAVA IZ SOCIJALNE ZAŠTITE		OPĆINE ZENIČKO- DOBOJSKOG KANTONA											
				Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica	Žepče
1	do 15 godina	broj			1	1		1			2		7	1	13
2	od 16 do 18 godi	broj			1	1				1	2	1	2	1	9
3	19 godina i više	broj	1					1			1		5		7
UKUPNO		broj	1	0	2	2	0	2	0	1	5	1	14	2	29

Tabela br.5

Redni broj		PRAVA IZ SOCIJALNE ZAŠTITE		OPĆINE ZENIČKO- DOBOJSKOG KANTONA											
				Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica	Žepče
1	do 15 godina	broj		1	4	3	1	3		3	8		2	4	28
2	od 16 do 18 godi	broj			1			1			2	4	2	1	11
3	19 godina i više	broj	1					1		1			8	1	11
UKUPNO		broj	1	1	5	3	1	5	0	4	10	4	12	6	51

Treba reći da su tokom postupka ocjenjivanja sposobnosti i razvrstavanja ove djece i omladine, roditelji upućeni na način ostvarivanja prava iz socijalne i dječije zaštite.

S obzirom na kompleksnost navedene problematike smatramo da je potrebno i dalje razvijati servise podrške djeci sa posebnim potrebama i njihovim porodicama kao što su usluge stručnog rada, osposobljavanja za život i rad, samostalno stanovanje, obrazovanje pri redovnim i specijalnim školama, socijalno uključivanje, javno i kulturno u svim segmentima društva i na svim nivoima vlasti.

5. Društvena integracija djece i odraslih lica sa posebnim potrebama

Sa ratifikacijom Konvencije UN-a o pravima osoba sa posebnim potrebama od strane Parlamenta Bosne i Hercegovine u decembru 2009. godine sve nadležne bosansko-hercegovačke vlasti i uprave su dobile obavezu da se aktivno zalažu za integraciju osoba sa posebnim potrebama u društvo te da postepeno otklone sva diskriminirajuća ograničenja. Ova integracija se odnosi na sva područja individualnog i društvenog života i ima zadatak da osobama sa invaliditetom omogući pravo na školovanje, osposobljavanje, stanovanje i rad.

Politikom razvoja zaštite osoba sa posebnim potrebama u saradnji sa nevladinom sektorom i stranim donatorima, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona intenzivno se bavi više od šest godina.

Razvoj zaštite djece sa posebnim potrebama prisutan je od kraja 2006. godine tako što je kroz tzv. „pilot fazu“ započeta implementacija projekta „Dnevni centar za djecu sa posebnim potrebama Maglaj“ koji se finansirao iz sredstava njemačke fondacije „Učenici pomažu život“ (SHL), iz budžeta općina Zavidovići, Žepče i Maglaj i Budžeta Zeničko-dobojskog kantona. Od decembra 2008. godine projekat se nakon povlačenja stranog donatora isključivo finansirao iz domaćih izvora. Sa ciljem trajnog definiranja statusa Dnevni centar od decembra 2011. godine isti je osnovan kao Ustanova „Dnevnog centra za djecu sa posebnim potrebama u Maglaju“.

S obzirom da je poseban značaj programa za rano otkrivanje djece sa teškoćama u razvoju i učenju kroz multispecijalizovanu, kompleksnu, koordiniranu i permanentnu pomoć i podršku ovoj djeci, Vlada Zeničko-dobojskog kantona je u saradnji sa svim općinama Kantona, nevladinim sektorom odnosno udruženjem Humanost te stručnim partnerima iz inostranstva od 2008. godine učestvovala u projekatu izgradnje zgrade Centra za rano podsticanje razvoja i ranu intervenciju za djecu sa posebnim potrebama. Nakon svečanog otvorenja ovaj centar je kroz tzv. pilot fazu početkom oktobra 2009. godine počeo sa svojim poslovanjem⁷. Imajući na umu da je zadatak centra kompleksan i multispecijalizovan već je u fazi pripremnih aktivnosti za rad centra stavljen naglasak na saradnji institucija i ustanova iz različitih oblasti: zdravstva, predškolskog obrazovanja i odgoja te socijalne zaštite koje se opet nalaze u nadležnosti ili općinskog ili kantonalnog nivoa, a ni privatni sektor nije zanemaren.

Navedene aktivnosti i doprinosi omogućile su da se Zeničko-dobojski kanton i općine kantona mogu ponositi centrom koji je jedinstvena institucija ove vrste u Bosni i Hercegovini, a čak i šire. U skladu s tim je finansiranje centra bez učešća inostranih donatora prešla je od oktobra 2011. godine na kanton i općine kantona u omjeru da kantonalno učešće iznosi oko dvije trećine troškova i jednu trećinu troškova finansiraju općine kantona po principu solidarnosti, a prema njihovom udjelu u broju stanovništva kantona. Ova finansijska ulaganja u taj vid podrške ciljnoj grupi imaju značajna efekta za društvenu zajednicu, i to:

- Doprinos ostvarivanju navedenih prava osoba sa posebnim potrebama od najranijeg doba života,
- Gledajući dugoročno rano podsticanje je trajno povoljnije rješenje jer će doprinijeti smanjenju broja korisnika skupog i nehumanog smještaja u ustanove socijalne zaštite,

⁷ Rana intervencija u praksi – brošura Udruženja „Humanost – societas humanitatis“

- Istovremeno predstavlja model za sve ostale aktivnosti u pravcu izgradnje mreže decentralizovanih usluga za osobe sa posebnim potrebama svih uzrasta u Zeničko-dobojskom kantonu.

Konačno, ne treba zaboraviti da iako Zeničko-dobojski kanton sa svojim aktivnostima u oblasti zaštite i podsticaja osoba sa posebnim potrebama sigurno prednjači u odnosu na druge krajeve u BiH, ali sasvim je jasno da i u našem kantonu predstoji još mnogo zadataka na putu integracije te ciljne grupe u društvene tokove koji vode ka inkluzivnom društvu. U skladu s tim trebaju se i usluge ranog podsticanja dalje razvijati i oblikovati. Između ostalog želimo navesti sljedeće izazove:

- Pronalaženje konačne strukture centra za rano podsticanje razvoja i ranu intervenciju za djecu sa posebnim potrebama u Zenici;
- Uspostavljanje standarde za oblast rane intervencije od strane nadležnih administrativnih tjela (šta uključuje i učešće u finansiranju usluga od strane zdravstvene oblasti);
- Dalje unapređenje mreže saradnje među institucijama resornih oblasti;
- Nastavak i jačanje aktivnosti s fokusom na dalje podizanje svijesti društvenih aktera, pojedinaca, a i porodica i roditelja o potrebama, sposobnostima i potencijalima djece sa posebnim potrebama.

Krajem 2011. godine započeta je i implementacija projekta „Izgradnja zgrade Dnevnog centra za djecu i odrasle osobe sa posebnim potrebama u Visokom“. U realizaciju ovog Projekta uključeni su Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice, općina Visoko i udruženje „Humanost – societas humanitatis“, koje je u partnerskom odnosu sa humanitarnom organizacijom „Terra Tech“ iz Njemačke putem koje su obezbjeđena sredstva za izgradnju zgrade od strane Vlade SR Njemačke u iznosu 1.000.000 KM.

Kao što je poznato određen broj djece sa posebnim potrebama nije obuhvaćen niti jednim vidom odgoja i obrazovanja, tako da su aktivnosti na unapređenju zaštite osoba sa posebnim potrebama provedene radom dnevnih centara za djecu i odrasle osobe, i to putem:

- Dnevnog centra pri JU Škola za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju osoba sa poteškoćama u psiho-fizičkom razvoju Zenica, gdje se u deset grupa radi sa 49 korisnika, od čega je 38 djece do 18 godina. Za rad ovog Centra u 2011. godini iz kantonalnog Budžeta utrošeno je 95.160,00 KM;
- Ustanove „Dnevni centar za djecu sa posebnim potrebama“ Maglaj, koji prima na odgoj, obrazovanje, rehabilitacijski i terapijski tretman djecu sa posebnim potrebama školskog uzrasta i odrasle osobe sa posebnim potrebama sa područja općina Maglaj, Žepče i Zavidovići, u skladu sa raspoloživim prostornim i kadrovskim kapacitetima Ustanove. Trenutno u ovom Centru ima ukupno 75 korisnika:
 - a.) 33 korisnika grupnog rada u 3 odjeljenja
 - b.) 14 korisnika usluga govorne terapije
 - c.) 16 korisnika usluga fizikalne terapije
 - d.) 12 korisnika odraslih osoba koje koriste uslugu radnog osposobljavanja.

Za rad ove Ustanove u 2011. godini iz kantonalnog Budžeta utrošeno je 135.046,20 KM

- Projekta „Centar za rano podsticanje razvoja i ranu intervenciju za djecu sa posebnim potrebama“ u Zenici, pruža usluge terapijskog i edukacijsko-rehabilitacijskog karaktera ambulantno i mobilno za djeca sa smetnjama u psiho-fizičkom razvoju predškolskog uzrasta sa područja cijelog Kantona. Navedene usluge u periodu januar – juni 2012.

godine ovaj Centar su pružene za 127 korisnika, kako je to navedeno u tabeli br.5. Za rad ovog Centra u 2011. godini iz kantonalnog Budžeta utrošeno je 161.576,79 KM.

Tabela br.5

Centar za rano podsticanje i ranu intervenciju Zenica	OPĆINE ZENIČKO- DOBOJSKOG KANTONA											UKUPNO	
	Breza	Doboj Jug	Kakanj	Maglaj	Olovo	Tešanj	Usora	Vareš	Visoko	Zavidovići	Zenica		Žepče
Broj djece koja su koristila usluge	3	2	7	6	0	12	3	1	7	9	73	4	127

- Projekta „Podrška samostalnom stanovanju-življenju osoba sa poteškoćama u razvoju općine Zenica kroz dnevni centar za odrasle osobe sa posebnim potrebama“ koji implementira udruženje Svjetlost a uključeno je 18 korisnika sa područja općine Zenica. Za ovu namjenu na godišnjem nivou iz kantonalnog Budžeta utrošeno je 18.000,00 KM;
- Projekat „Dnevni centar za djecu sa posebnim potrebama“ u Tešnju koji obuhvata 50 korisnika školskog uzrasta sa područja općine Tešanj koji implementira JU Centar za socijalni rad u saradnji sa Udruženjem roditelja djece sa posebnim potrebama sa područja općine Tešanj. Za podršku u implementaciji projekta iz kantonalnog budžeta izdvojeno je 3.000,00 KM;
- U novembru 2011. godine započet je projekat „Izgradnja dnevnog centra za djecu i odrasle osobe sa posebnim potrebama“ u Visokom za potrebe korisnika općina Kakanj, Visoko, Breza, Vareš i Olovo koji implementira udruženje Humanost. Za ovu namjenu iz kantonalnog budžeta za 2011. godinu izdvojeno je 100.000,00 KM, a iz budžeta za 2012. godinu 50.000 KM.

Na kraju, važno je istaći da se ukupna briga oko razvoja modela zaštite osoba sa posebnim potrebama sprovodi u saradnji sa nevladinim sektorom i lokalnom zajednicom u svim općinama Zeničko-dobojskog kantona.

V. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

S obzirom da trenutna makroekonomska situacija nije jednostavna, neophodno je da se svi društveni akteri od značaja za implementaciju i razvoj usluga za djecu sa posebnim potrebama maksimalno angažuju u okviru raspoloživih mogućnosti te povećaju saradnju ukoliko želimo istim tempom i kvalitetom nastaviti započete aktivnosti, što i jeste opredjeljenje Vlade Zeničko-dobojskog kantona i Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice.

Ovakvo usaglašeno djelovanje svih nivoa vlasti i nevladinog sektora u kreiranju politike, mjera i aktivnosti vezanih za položaj ovih osoba predstavlja jedinstven, u međunarodnim standardima definiran model, koji predlažu i osobe sa invaliditetom. Na ovaj način bi se osigurala šira mreža kvalitetne podrške u zajednici te osobama sa posebnim potrebama omogućili bolji uslovi za život. Jer, ove osobe nailaze na velike probleme zbog fizičkih, socijalnih ili psihičkih barijera zbog nepostojanja adekvatne podrške i pomoći u nabavci kvalitetnih ortopedskih, tiflotehničkih, didaktičkih i drugih pomagala. U tom smislu potrebno bi bilo da se bolje uredi arhitektonske barijere za pristup javnim i stambenim objektima, javnim prevoznim sredstvima i pitanje učešća u prevozu djece sa posebnim potrebama, bolja pristupačnost informacijama i uslugama u zajednici, u urbanim i ruralnim područjima.

Vrlo su bitne aktivnosti na razvoju zaštite i integracije osoba sa posebnim potrebama svih uzrasta, od ranog djetinstva do odrasle dobi, u društvene tokove. Stoga je potrebno nastaviti razvoj modela zaštite djece, po mogućnosti i odraslih osoba sa posebnim potrebama, kroz dnevno zbrinjavanje, te provođenje i podsticanje aktivnosti socijalno-humanitarnog i socijalno-intervenirajućeg karaktera.

Također, neophodno je razvijati partnerski odnos između roditelja djece sa posebnim potrebama i stručnih suradnika, uzimajući u obzir prava i dužnosti roditelja i stručnjaka. Na ovaj način roditelji bi bili spremniji saradivati sa stručnjacima i aktivnije sudjelovali u planiranju i sprovođenju tretmana za svako dijete pojedinačno. Ostvarivanje što bolje komunikacije sa roditeljima je potrebno, jer nemaju svi roditelji iste potrebe, različiti su po svojim sociokulturnim sredinama, stepenu obrazovanosti, interesima, komunikacijskim sposobnostima, ali je svim roditeljima tokom cijelog tretmana djeteta sa posebnim potrebama neophodna emocionalna i moralna podrška.

Imajući u vidu kompleksnost zaštite djece sa posebnim potrebama, smatramo da je neophodan interesorni pristup i saradnja, te poduzimanje sljedećih aktivnosti:

- poduzeti aktivnosti na podizanju svijesti stručne i šire javnosti o pravima i potrebama djece s posebnim potrebama sa ciljem smanjivanja predrasuda;
- raditi na jačanju udjela zajednice koja mora i može dati svoj doprinos za povoljnije i brže rješavanje mnogih pitanja iz područja zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite i rehabilitacije;
- omogućiti edukaciju i psihosocijalnu pomoć roditeljima putem osnivanja (i pružanja podrške i pomoći) savjetovališta za roditelje, kako bi u što ranijoj fazi mogli dobiti adekvatnu stručnu pomoć, upute i smjernice za brigu i socijalizaciju djece te podizanje samopouzdanja i kompetentnosti roditelja u odnosu na poteškoće s kojima se dijete susreće;
- uspostaviti dobru saradnju roditelja i škole, odnosno stručnih suradnika, jer roditelj ne može puno postići bez podrške i razumijevanja stručnog osoblja, ali će se postići i više ako se osigura da roditelj s djetetom nastavi sa radom i kod kuće;
- osnovne i srednje škole učiniti što pristupačnijim za djecu s psihofizičkim razvojnim oštećenjima, te da se u vezi s tim obavi potrebna adaptacija ulaza u škole (postave rampe za osobe sa invaliditetom prema postojećim propisima i standardima), toaleta, holova i prostora u kojima se odvija nastava, da se povećaju broj mobilnih stručnih timova ili stalno angažiranih stručnjaka, koji će pružati podršku provođenju procesa inkluzije i koncentrirati se na kontinuiranu pomoć nastavnom osoblju u izradi i provođenju individualnih programa rada s djecom;
- uspostaviti dobru saradnju sa nevladinim organizacijama i udruženjima roditelja djece i osoba sa posebnim potrebama, te iskoristiti raspoložive stručne resurse za zajedničke edukativne i humanitarne aktivnosti i projekte;
- omogućiti izradu savremenijih nastavnih planova i programa za određene stručne profile djece sa posebnim obrazovnim potrebama u srednjim redovnim i specijalnim školama i da se poveća spektar zanimanja;
- u školama osigurati potrebna didaktička sredstva i druga tehnička pomagala za provođenje nastavnog procesa u grupi djece u kojoj je i dijete sa posebnim obrazovnim potrebama;
- omogućiti djeci s posebnim razvojnim potrebama da dobiju besplatno udžbenike i školski pribor, tako što će iznaći potrebna finansijska sredstva za nabavku novih, ili će organizirati humanitarne akcije prikupljanja polovnih udžbenika;

- poduzimati mjere u cilju omogućavanja da se lijekovi, neophodni ovoj djeci, nalaze na esencijalnoj/pozitivnoj listi;
- omogućiti punu implementaciju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u FBiH;
- kada je god to neophodno osigurati materijalna davanja za roditelje čija su djeca smještena u ustanovama u cilju kvalitetnije komunikacije sa djecom;
- osigurati efikasnije i brže dobivanje ortopedskih pomagala i pojednostavi postupak kod nadležnih tijela;
- nastaviti aktivnosti koje su usmjerene u pravcu jačanja kadrovskih i materijalno-tehničkih kapaciteta centara za socijalni rad i nadležnih općinskih službi socijalne zaštite, uz potrebu ulaganja napora općina kao osnivača na obezbjeđivanju pretpostavki za još uspješniji rad ovih ustanova socijalne zaštite,
- nastaviti sa provođenjem aktivnosti od ukupnog značaja za unapređivanje sistema zaštite porodice, zaštite djece bez roditeljskog staranja i što efikasnije integracije osoba sa posebnim potrebama u društvo sa ciljem ostvarenja najboljeg interesa djeteta.

Zenica, septembar 2012.godine

*Ministarstvo za rad,
socijalnu politiku i izbjeglice*

MINISTAR

Ivica Ćurić